

ISSN 2303-8640
УДК 82

ЛИК

Година XI
Број 16

Андрићград, 2025

Срђан Д. Катић*
Историјски институт Београд

Оригинални научни рад
УДК 821.163.41.09-32
DOI 10.7251/LIK2516047K
Рад примљен: 21.5.2025.
Рад прихваћен: 19.7.2025.

ВЕЛИКИ ВЕЗИР ТОПАЛ РЕЦЕП-ПАША И ЊЕГОВ МОСТ НА ЖЕПИ

У раду је коришћењем непознатих османских докумената утврђено да је велики везир Топал Рецеп-паша био из села Жепа, што га убраја међу ретке велике везире из Босне којима се зна место рођења. Тако је решено и питање власника и времена настанка куле „неког” Рецеп-паше у Жепи, грађевине која је на листи националних споменика БиХ. Посебна пажња посвећена је везиrowим задужбинама у родном крају, међу којима се издваја изузетна грађевина моста на Жепи. Иво Андрић је мосту посветио чувену приповетку, у којој његов литерални лик, везир Јусуф, има много сличности са стварним везиром Рецепом. Такође је приказано стање у Жепи и околини, од османског освајања 1463. године, преко времена Рецеповог одрастања у муслиманском селу, до изградње задужбина крајем двадесетих и почетком тридесетих година 17. века. Завршни део рада бави се узбудљивим животним путем великог везира Топал Рецеп-паше, учесника опсаде Хотина, описане у роману *Тврђава* Меше Селимовића и зета младог султана Османа, којем је Иво Гундулић посветио чувени еп.

Кључне речи: Османско царство, 17. век, бостанџибаша, капудан, кајмакам, велики везир, кула, мост, дамија, Иво Андрић

Село Жепа налази се у источној Босни у питомој, пространој брежуљкастој котлини, окруженој стрмим, шумовитим планинама. Кроз њу протиче истоимена река, која се потом кроз кланац, пробија до ушћа у Дрину.

---

* srdjankatic@gmail.com

Жепа је постала чувена по свом каменом мосту, чија је лепота у суровом беспућу толико надахнула Иву Андрића, да је у својој најлиричнијој приповетки „Мост на Жепи” написао: „Дуго очи нису могле да се привикну на тај лук смишљених и танких линија, који изгледа као да је у лету само запео за тај оштри, мрки крш, пун кукриковине и павите, и да ће првом приликом наставити лет и ишчезнути.”¹

Пре Андрића, утиске о мосту забележио је још један књижевник, Роберт Михел, који је као млади аустроугарски официр 1898. године послат на службу у Босну.² Описујући мост на Жепи, као најплеменитије грађевинско дело, Михел је навео да се једва може уочити где над понором, из стрмих стена почиње да израста готички камени лук, тако складан, као да су га саме стене створиле.³ Михел је тада записао и легенду о градитељу моста. Према предању, он је био један од помоћника мимара – архитекте који је изградио мост у Вишеграду. Када је мимар дошао у Жепу и угледао мост, који је лепотом засенио његов, обузела га је толика завист да је ученику одсекао обе руке.⁴

1 Иво Андрић (1892–1975) је приповетку „Мост на Жепи” објавио 1928. године.

2 R. Michel, *Fahrten in den Reichslanden, Bilder und Skizzen aus Bosnien und der Hercegovina*, Wien – Leipzig, 1912, 90. Роберт Михел (1876–1957) је објавио више књижевних дела различитих жанрова, чија је тематика везана за БиХ. Вероватно крајем Првог светског рата, у Мостару су снимљени први филмови у БиХ „Копач блага од Благаја” и „Вила Неретве”, чији је сценариста, а могуће и редитељ био Роберт Михел. D. Kosanović, „Копач блага од Благаја или iskopavamo iz zaborava jedan stari film”, *Hrvatski filmski ljetopis*, 35 (2003) 164–167.

3 R. Michel, *Fahrten in den Reichslanden*, 90.

4 *Исто*, 80. Такве легенде везују се за бројне изузетне грађевине од џамије Ферхадије до Тацмахала. У њима су, поред завидних учитеља, грађевинаре сакатили и наручиоци градње, да такву лепоту не би још негде створили. Dž. Čelić, M. Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 2. izd. Sarajevo 1998, 202; А. Андрејевић, *Исламска мону-ментална уметност 16. века у Југославији*, Београд 1984, 42.

слика 1: Хајнрих Ренер, снимљено
1896. године⁵

слика 2: мост премештен узводно
код Реџеп-пашине куле

Крајем 19. века на мост је случајно наишао аустријски новинар Хенрик Ренер. Он се спуштајући сплавом низ Дрину, искрцао код великих букова у Слапу, које су путници и сплавари пешке заобилазили. После пентрања уз стрму стеновиту обалу, Ренер је угледао сјајан приказ и тако је настала прва фотографија моста на Жепи (слика 1). Ренер је тада забележио: „Усред пустоши диван каменит мост прелази жепску гудуру у једном јединственом смионом луку.⁶” Већ видевши бројне мостове Мехмед-паше Соколовића и његових рођака, Ренер је и жепски мост приписао чувеном великом везиру.⁷

О мосту на Жепи с дивљењем је писао и познати архитекта и професор Џемал Челић, према коме је: „ово дјело до те мјере окамењена поезија да само по врсти и намјени спада

5 Н. Renner, Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko, putovanja Henrika Rennera, prevod drugog izdanja (1897) I. Velikanović, Mitrovica 1900, 204.

6 Н. Renner, Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko, 204–206.

7 Исто.

у домен утилитаристичких градњи, док је снагом и љепотом свог израза апстрактна пластика највишег домета.”⁸

Мост на Жепи нема уобичајени уклесани натпис с подацима о задужбинару и години завршетка радова, па се не зна ни ко га је ни када изградио. Његова лепота и тајна коју је скривао, надахнули су Ива Андрића да о мосту на Жепи напише чудесну приповетку. Док је био у немилости владара, Андрићевом литерарном лику, задужбинару моста, везиру Јусуфу, наврла су сећања из детињства. Када се распитао за рођаке и родно село рекли су му:

да су понајимућнији у селу, али да је село и сав тај крај осиромашило, да им је џамија оронула и огорела, чесма пресахла; а најгоре им је што немају моста на Жепи. Село је на бријегу крај самог утока Жепе у Дрину, а једини пут за Вишеград иде преко Жепе, педесетак корака повише ушћа. Какав год мост начине од брвана, вода га однесе. Јер, или набуја Жепа, нагло и изненада као сви горски потоци, па подрије и поплави греде, или надође Дрина, па зајази и заустави Жепу код ушћа, и она нарасте и дигне мост као да га није било. А зими се опет ухвати поледица по брвнима, па да се поломе и стока и људи. Ко би им ту мост подигао, учинио би највеће добро.

Завршетак радова и откривање моста представљају драмски врхунац Андрићевог приповедања:

Весело оборише радници скеле, и из тога сплета од греда и дасака појави се мост, витак и бео, сведен на један лук од стијене до стијене. На свашта се могло помислити пре неголи на тако чудесну грађевину у растргану и пуну крају. Изгледало је као да су обе обале избациле једна према другој по запењен млаз воде, и ти се млазеви сударили, саставили у лук и оставили тако за један тренутак, лебдећи над понором.

8 Дž. Čelić, M. Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 202–207.

Из околних села поврве свијет да види мост. Из Вишеграда и Рогатице су долазили варошани и дивили му се, жалећи што је у тој врлети и дивљини, а не у њиховој касаби. – ВАЉА РОДИТИ ВЕЗИРА ! – одговарали су им Жепљани ...

Мост на Жепи, за који је Иво Андрић написао да изгледа као да је долетео и „да ће првом приликом наставити лет и ишчезнути”, стварно је ишчезао с првобитне локације 1966. године, када је, због изградње хидроелектране Перућац, премештен узводно, надамак Реџеп-пашине куле (слика 2 и 3).

О мосту на Жепи нема познатих историјских извора. Ипак, у историографији су на основу поменуте легенде о сакаћењу градитеља моста и Ренеровог помена Мехмед-паше Соколовића, изношене претпоставке да је мост настао у последњој четвртини 16. века, као и да га је вероватно изградио мимар Синанов ученик, по налогу чувеног великог везира.⁹

Бројни мостови које су направили Мехмед-паша Соколовић и његови блиски сродници, увек су били на важним саобраћајницама, или су повезивали делове града, што са мостом на Жепи није био случај. Због тешко проходног планинског терена и велике дринске окуке око планине Звијезда, најлакши каравански пут од Вишеграда ка Сребрници ишао је супротном, десном обалом Дрине. Од ушћа Ријеке у Дрину, пут је скретао ка северу и преко дербенда Горње Обрамље¹⁰ и села Горња Кука¹¹ настављао ка Тари, са које се спуштао преко села Растишта, низ речицу Дервенту, до дринске скеле Пождрела.¹² Са Жепске стране,

9 Dž. Čelić, M. Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 202; M. Gojković, *Стари камени мостови : анатомија, патологија, заштитна, санација, конзервација*, Београд 1989, 111–113.

10 Сада село Обравње. *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, obradila S. Buzov, priredila L. Gazić, II, Sarajevo 2000, 466–467.

11 Сада село Кука.

12 Име некадашњег села и скеле асоцира на излазак из дубоког кланца реке Дрине, узводно од Перућца. После више од 30 километара дугог кланца, речни прелаз је успостављен на првом погодном месту, а то је Седачко Поље. Да је ту саобраћала скела, сведочи назив речице

главни пут који је из правца Рогатице и Гласинца водио ка Сребрници, пролазио је кроз дербендско село Поджепље,¹³ које је више од 15 километара удаљено од моста на Жепи.

Положај моста на ушћу Жепе у Дрину указује да се налазио на споредном, бочном путном правцу, који је од Поджепља водио ка Дрини и скели у селу Стари Брод, одакле је по преласку реке настављао ка Тари. Тако је мост на Жепи био уско повезан са скелом у Старом Броду. Тај речни прелаз припадао је тврђави Хртар и служио је у Средњем веку и у најранијем периоду османске власти.¹⁴ Скела је, међутим, ускоро престала да саобраћа и током 16. и почетком 17. века, није радила.¹⁵ У реченом периоду од Хртарара до ушћа Жепе није било ни неке друге путне скеле,¹⁶ што значи да до 1604. године, бочни путни правац сигурно није постојао, као ни мост на Жепи. Путна скела у Старом Броду је сигурно радила крајем двадесетих година 17. века,¹⁷ па је и мост на Жепи вероватно већ био изграђен. Ангажовање врхунског

Дервенте, која се у Седачком Пољу уливала у Дрину. Она је име добила по дербенду, задуженом да штити пут који је од Дрине водио преко Растишта. ЂК. Б.5, Бајина Башта; Karta 1: 25.000, Višegrad 3-4 (Rastište), Vojnogeografski institut, drugo dopunjeno izdanje 1974.

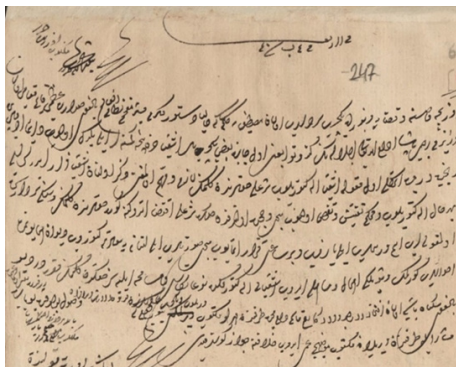
- 13 Поджепље се први пут као дербенцијско село помиње 1580. године. Тада је било најмногољудније насеље у Нахији Вратар са 153 куће, 41 неочењеним момком и 6 акинција муслимана и једном кућом и баштином хришћана. У Поджепљу је посебно уписано још 16 рајинских кућа с осам неочењених. ТТ 1014, скен 73 и 75.
- 14 А. Аличић, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, Mostar, 2008, 43.
- 15 ТТ 56, s. 150; ТТ 164; s. 163; ТТ 983, s. 402; ТТ 1014, sken 83–84: *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, II, 567–568.
- 16 ТТ 18, s. 131–145; ТТ 24, s. 605–667; ТТ 56, s. 149–159; ТТ 164, s. 155–167, 191–197; ТТ 983, s. 301–334, 360–432; ТТ 1014, s. 105–111, 133–168. У дефтеру из 1604. године, уписане су две сеоске скеле с минималним приходом, у селу Горња Татовница, сада заселак Татница и у селу Штитарево, сада Горње и Доње Штитарево. За прву скелу, која је повезивала два дела села, наведено је да је издржавају властитим новцем и трудом и да само њима служи, а за другу да саобраћа само на дане скупова, ради превоза властитих гостију, па је јасно да се није радило о друмским скелама. *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, 479
- 17 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme defteri (MD) 85, s. 142, v. 552.

архитекте и локација моста на споредном путу, указују да је задужбинар био врло угледан и богат, као и да је био родом из тог краја.

Рецеп-пашина кула у Жепи изграђена је у делу села, који се по њој зове Кула. У односу на њу, на супротној страни реке, на стрмој литици, налазе се остаци средњовековног утврђења Вратар, које је у Земљи Ковачевића било средиште Жупе Вратар, а у османском периоду истоимене нахије. Рецеп-пашина кула је спољних димензија 6,54 x 6,65 cm; има подрум и три надземна нивоа, од којих су прва два с пушкарницама служила за одбрану, а трећи с прозорима и док-сатом за становање. Трећи ниво је засвођен каменом куполом, преко које је постављена шаторна дрвена конструкција покривена шиндром. Рецеп-пашина кула у Жепи је међу 15 кула у Босни и Херцеговини, које су проглашене за национални споменик.¹⁸ Ни Жепљани, ни стручњаци, не знају ко је био тај Рецеп-паша, као ни када је кула изграђена.

слика 3: Рецеп-пашина кула

слика 4: једна од заповести о истрази разбојника

18 Н. Kreševljaković, *Kule i odžaci u Bosni i Hercegovini*, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine, 1954, 80. Рецеп-пашина кула је тешко оштећена у Другом светском и последњем рату. Реставраторско-конзерваторски радови рађени су 1969. и 2019, а од 2007. године, кула је на листи националних споменика БИХ. http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2919 Приступљено 02.06.2024. године.

Поред каменог моста и Реџеп-пашине куле, у селу је постојала још једна значајна грађевина османске архитектуре – стара жепска џамија. Њени масивни зидови били су дебљи од једног метра, а димензије од 16x16 метара, чиниле су је једном од највећих џамија у Босни.¹⁹ Неосновано се претпоставља да је џамију подигао Јунус-паша, док је био босански санџакбег од 1513. до 1515. године.²⁰ У то време, међутим, Жепа није била насељена и у попису из 1516. године, нема је међу селима Нахије Вратар.²¹ Поред тога, још од 1472. године, у оближњем Годомиљу постојала је велика „Царска џамија”, која је ваздушном линијом удаљена од Жепе мање од два километра, па није било потребе да се у том крају гради нова џамија. Такође, Јунус-паша није био Жепљак, а по свој прилици није био ни из Босне, већ из Арнаутлука,²² што је важно истаћи, јер би тако велелепну џамију у селу, надомак Годомиљске, могао да изгради само неко ко је ту рођен.

Тако поменути објекти својом монументалношћу указују да су били део вакуфа задужбинара, који је, попут Андрићевог везира Јусуфа, морао да обавља неку од најважнијих служби у Царству и да при том буде из Жепе.

***

Управо новооткривени документи у Османском архиву у Истанбулу, потврђују тај закључак. Реч је о извештајима из 1630. и 1631. године о пљачки везировог сараја у селу Жепа.²³ Дакле, нема сумње да је из тог села потекао османски везир, који би, с обзиром на време када је деловао, могао да буде задужбинар поменутих жепских грађевина.

Жепа је после османског освајања и стварања Босанског санџака 1463. године, била кратко настањена. У најстаријем

19 Стара џамија је срушена у последњем рату, а 2002. године на том месту је изграђена нова мања џамија.

20 Јунус-паша је 1517. године постао велики везир, али је убрзо смењен и погубљен. Feridun Emecen, Yunus Paşa, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2013, С 43, 609.

21 ТТ 56, s. 149–154; ТТ 57, s. 181–189.

22 F. Emecen, Yunus Paşa, С 43, 608.

23 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme defteri (MD) 85, s. 96, v 604; s. 125, v. 571; s. 142, v. 552.

сачуваном попису становништва из 1468/69. године, село Жип уписано је два пута, у Нахији Вратар с 29 кућа и 8 неожењених момака и у вилајету Ковачевића с три куће тобџија и грађевинаца, док у пописима из 1485, 1489. и 1516. године није наведено.²⁴ У наредном периоду, село је насељено. Према сумарном дефтеру из 1530. године, у месту, тада уписаном као Жипа, биле су 62 муслиманске куће с 25 неожењених момака и пет хришћанских кућа, а постојала су и два читлука с пет кућа муслимана и једном кућом хришћана.²⁵ Исламизација у селу највећим делом извршена је у тој генерацији, јер су и две деценије касније, у поименичном дефтеру из 1550. године, бројним муслиманима наведена имена очева хришћана.²⁶ Тада је у насељу са садашњим именом Жепа, била 51 кућа муслимана са пет неожењених и две куће хришћана.²⁷ Године 1580. године у Жепи је било 79 кућа са 10 неожењених момака, што је највећи број наведених домаћинстава у селу, док их је 1604. године било знатно мање, свега 43 куће са 27 неожењених.²⁸

Но, вратимо се поменутому извештају о пљачки везировог сараја из 1630. године. Разбојничку дружину чинили су становници ужичке Махале Теразије,²⁹ Синан, Мехмед, Хасан и Хасанов син Али, којима су се на путу придружили

24 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, 44, 246. ТТ 18, s. 141–145; ТТ 24, s. 651–667; ТТ 56, s. 149–154; ТТ 57, s. 181–189.

25 ТТ 164, s. 158. У Жепи је тада уписано четири баштине муслимана и пет баштина хришћана. Исто.

26 ТТ 983, s. 416–418.

27 Исто. У попису је наведено укупно 11 хришћана домаћина и власника баштина, али је од девет баштина осам већ било у поседу муслимана. Тако је, на пример, некадашња баштина Вукића прешла у посед двојице спахија, Мустафе сина Војина и Алија сина Владислава, баштина Милашина у посед Алија сина Петка, баштина Радаља у посед његовог сина Ширмерда и Алија и Велија синова Ибрахима, баштина Ђурђа у поседу Увејса, унука његовог брата Хизира, док су остали власници не могу повезати с прецима, јер су били муслимани друге, а понеко и треће генерације. Тада је у селу уписан и један читлук. Исто.

28 ТТ 1014, скен 77–78; *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, 551–553. У оба дефтера у селу су уписана и четири читлука, без навођења учитлучених становника. Исто.

29 МД 85, s. 142, v. 552. Теразије су и сада део Ужица северозападно од центра града.

разбојници хришћани. Први од њих био је Рајак из некадашњег села Дуги Дол у атару села Кремна,³⁰ у чијем домаћинству су оставили коње, док су их Негован³¹ из оближњег села Коњска Река³² и Радоје, син Радохне, дочекали у својим бачијама³³ на Тари. С обзиром на то да су се бачије креманског села Коњска река налазиле код садашњег језера Заовине,³⁴ они су се запутили у тај крај Таре. Убрзо након што су се њих седморица окупили, напали су скупљача пореза Дебаг Мустафу. У пушкарању су ранили његове кириције, покупивши им сав новац и вредније ствари. Ноћ су провели у гори, а ујутру им се придружио Радојев брат Ралета, који их је „напојио вином”. Са Таре су се спустили другом трасом пута, од раније поменуте, која је водила од Предовог Крста и спуштала се у Подриње код села Земљице.³⁵ Дрину су прешли скелом на раније помињаном речном прелазу Стари Брод.³⁶ До касно у ноћ скривали су се надомак везировог сараја у Жепи, који су намеравали да опљачкају. Они су очито имали дојаву да у њему живе двојица глувонеме браће, а речено им

30 Некадашње село налазило се у делу атара Кремне према Шаргану. Село Дуги Дол је са суседним и оближњим селима Коњска Река, Стрмац и Радуша од 1528. године припадало кнежини Бакића. Њихови становници су као власи, а потом као дербенције били задужени да обезбеђују деоницу друма на планини Шарган, све до планинског превоја, одакле је почињала територија Босанског санџака и одговорност тамошњих села, некадашњег Јариња и Мокре Горе. ТТ 144, s. 79–106; ТТ 978, s. 616–617, 656–657.

31 Име је могуће читати и као Његован.

32 Некадашње село Коњска Река постојало је у атару села Кремна, код истоимене реке, притоке Ћетиње.

33 Интересантно је да је у османском тексту за бачију коришћен грцизам мандра (осм. *mandira*). На Тари на којој су се налазиле поменуте бачије нема таквог топонима и локалном становништву није познат. С друге стране Дрине тај топоним је чест, па код Старог Брода и Жепе постоје засеок Мандра и село Мандре. Ђенералштабна карта (БК) Краљевине Србије, 1: 75.000, 1894. године, А.5. В. Столац.

34 Од бачија некадашњег креманског села Коњска Река, настало је истоимено село на северној страни Заовинског језера.

35 Сада истоимено село на десној обали Дрине, неколико километара низводно од ушћа Жепе.

36 Сада истоимено село на левој обали Дрине, неколико километара узводно од ушћа Жепе.

је и место на којем скривају драгоцености, па су сматрали да ће непримећени побећи и до јутра одмаћи далеко од Жепе. Када су се уверили да се послуга разишла и да су сви заспали, провалили су у сарај и однели три кесе акчи.³⁷ Неко их је ипак приметно и узбунио село и скелеције на Старом Броду, па су побегли у брда изнад Жепе и даље горјем низ кланац Дрине. Страхујући да су прогонитељи већ обавестили страже на најближим скелама Пождрела и Рача, реку су прешли сплавом, вероватно коришћеним за транспорт трупаца. У селу Дуги Дол узахали су своје коње и вратили се у Ужице.³⁸

У представци старатеља опљачкане глувонеме браће Османа и Сејфулаха, наведено је да су они нећаци другог везира Порте, истанбулског кајмакама Топал Реџеп-паше, у чијем су сарају и живели. Старатељ је прецизно навео да су поред драгоцености разбојници однели велику суму од 110.000 акчи.³⁹

Истрагу о нападу спровели су кадија Челебипазара (Рогатица), кадилука којем је припадала Жепе, и кадија Ужица, а уз њихову помоћ наставили су је истражитељи из Истанбула. Њих су предводили дворски капицибаша Ибрахим и један јаничарски официр, а и сам везир, кајмакам Топал Реџеп-паша је с истим циљем послао неколико јаничара из своје пратње. Тројицу разбојника су ухватили у јануару 1631. године. Хасана и Рајака су погубили, док је Синан, чији је исказ препричан, све признао и тако вероватно избегао смртну казну.⁴⁰ Преостали бегунци крили су се преко Дунава, али су примећени у Темишварском Банату, па је 13. јуна вођи истражитеља, капицибаша Ибрахиму, наређено да се упути тамо, а заповести о њиховом хватању послате су и темишварском беглербегу и локалним кадијама.⁴¹ Даљи исход потере није познат.

37 Податак о три кесе акчи дао је ухваћени разбојник. Нејасно је да ли се под речју кеса (*kise*) мислило на мањи цак у којем је чуван новац или на мерну јединицу за колчину новца од 100.000 акчи, као ни да ли се то односило само на акче, или на процењену вредност плена.

38 MD 85, s. 142, v. 552.

39 Исто.

40 MD 85, s. 96, v 604; s. 142, v. 552.

41 MD 85, s. 125, v. 571.

Наведени документи, поред тога што садрже филмску причу, представљају и важно сведочанство о пореклу везира, кајмакама Топал Реџеп-паше, који је већ следеће, 1632. године постао велики везир. Топал Реџеп-паша је у Жепи имао породични сарај, у којем су живели његови нећаци, што јасно показује да је био пореклом из тог села. Самим тим, потпуно је извесно и да је кула „неког” Реџеп-паше у Жепи била његова кула. Вероватно је ту био и везиров сарај, мада постоји могућност и да се налазио на локалитету Дуварине, код остатака друге жепске куле с очуваним делом бедема. Према народном предању те две куле биле су повезане подземним тунелом, што указује на њихову припадност истом османском великашу.

Поред бриге за блиске рођаке, Топал Реџеп-паша се старао и о свом родном селу. На Жепи је иградио два камена моста, онај чувени у Слапу код ушћа у Дрину и други код извора реке,⁴² као и пут који их је повезивао са дербендом Поджепље и Старим Бродом. Највероватније његовом заслугом, после паузе знатно дуже од једног века, путна скела у Старом Броду поново је почела да саобраћа, чиме је отворен попречни пут ка Тари. У Жепи је изградио и велику џамију, достојну његовог угледа и богатства.

***

О Реџеповом детињству и младости хроничари наводе само да је био пореклом из Босне и да је обучаван за службу у Унутрашњим одајама царске палате.⁴³ На основу података о напредовању у служби и доби чланова породице, може се претпоставити да је рођен осамдесетих година 16. века. У то

42 Код Жепе постоји још један камени мост. Он је вероватно након рушења, у каснијој нестручној реконструкцији, изгубио првобитну форму, па не спада у репрезентативне објекте. Низак је, двадесетак метара дуг, с три различита лука, који су прилагођени терену. Мештани мост називају римским, док стручњаци сматрају да је из османског периода, указујући на сличност обраде камених блокова с онима уграђеним у Реџеп-пашину кулу. Dž. Čelić, M. Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 200–202.

43 F. Emecan, Recept paşa, Topal, Osmanlı sadrazamı, TDV İslâm Ansiklopedisi (gözden geçirilmiş 3. basım) Ankara 2019, EK-2. C., 419–421.

време, Жепа је била чисто муслиманско село, па је и Реџеп рођен и одгајан као у муслиман.⁴⁴ Он је у владареву палату могао да доспе на два начина, девширмом (данак у крви), којом су у другој половини 16. века скупљани и хришћани и муслимани у просечној доби од око 17 година,⁴⁵ или посредством неког угледног члана породице или блиског рођака, који је служио на двору. Овај други начин је извеснији, јер је управо крајем 16. и почетком 17. века један Жепљак био члан елитних дворјана – мутеферика. Тај мутеферија Јусуф-ага имао је у Жепи четири читлука и један земин, а у околним селима још три читлука.⁴⁶ У мутеферике су тада примани синови заслужних државних великодостојника, што значи да је из Жепе и раније било угледних дворјана.⁴⁷

Дворски историчари први пут помињу Реџепа крајем 1516. године, када је у звању аге постављен за царског бостанџибашу, заповедника дворских бостанџија,⁴⁸ који су најчешће бирани међу децом босанских потурица (*poturoğlular*).⁴⁹ Бостанџије су се старале о одржавању и безбедности вртова у царским палатама у Истанбулу, Једрену, Бурси, Галипољу и Амасији. Они су пролазили и морнаричку обуку, јер су управљали и веслали на дворским лађама, а бродове су користили и за обављање полицијске службе на обалама Истанбула, дуж Златног Рога, Босфора, Мраморног мора и Принчевских острва.⁵⁰ О важности ове

44 ТТ 1014, скен 77–78.

45 А. Husić, *Devşirma u Bosni (o regrutaciji Bosanaca u janjičare)*, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sarajevo, 2023, 96.

46 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604.godine*, 551–553, 561.

47 Још средином 16. века, један дворјанин био је из Жепе. Служио је међу балтацијама, дворјанима задуженим за снабдевање двора дрветом и крчење путева у време похода, док су најугледније балтације обезбеђивале Харем и седнице Дивана, а на походима подизали султанов чадор и обезбеђивали га. ТТ 983, s. 416–418.

48 F. Emecan, *Recep paşa*, 419.

49 А, Özcan, *Bostancı*, TDV.İA, С 6, İstanbul 1992, 308.

50 Исто. Бостанџибаша је поред надзора бостанџијских служби, кормиларио султановим бродом, био је задужен за погубљења извршавана у палати, издавао је дозволе за изградњу резиденцијалних објеката и рад механа на обалама Истанбула, као и друге. Бостанџибаша Реџеп-ага је као и други истакнути дворјани решавао

дворске службе сведочи и податак да је на двору, поред владара, једино бостанцибаша могао да носи браду.⁵¹

Реџеп-агино именовање за бостанцибашу указује да је припадао уском кругу сарадника султана Ахмеда I (1603–1617). Само годину дана након што је Реџеп-ага постао бостанцибаша, султан је умро од тифуса у 27. години, оставивши недорасле синове. Тиме је отпочео до тада најтежи период у историји Османског царства. После тромесечне владе Ахмедовог малоумног брата Мустафе I (22.11.1617. – 26.02.1618) почетком 1618. године на престо је доведен Ахмедов млади и изузетно даровити син, султан Осман II (1618–1622), који је због велике учености рано добио надимак Челебија.

Реџеп-ага је наставио да обавља службу бостанцибаше, али је крајем 1618. или почетком 1619. године оболео од тешког облика хроничног гихта и када је болест узела маха, ослобођен је свих дужности. Као последица тог обољења почео је да храмље, због чега је добио надимак Топал (ћопави).⁵² Када му се здравствено стање побољшало, у јануару 1620. године изабран је за седмог, а у марту наредне године за шестог везира Порте. Те 1621. године, везир Топал Реџеп-паша је, у пратњи младог султана Османа II, учествовао у походу на Пољску. Због великих киша, тешког мочварног терена и непослушности јаничара, поход се завршио неуспешном опсадом тврђаве Хотин,⁵³ коју је Меша Селимовић описао у роману *Тврђава*.

Везир Топал Реџеп-паша се у хотинској војни очито истакао, јер га је султан Осман II оженио својом сестром, принцезом Гевхерхан. Он је у то време имао сина Ахмеда,

---

и проблеме везане за закупе царских прихода – муката и пословање вакуфа широм Царства. А. Özcan, Bostancı, TDV.IA, C 6, 308-309; 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026–1027 / 1617–1618) <zet - Transkripsiyon - İndex ve Tıpkıbasım> Ankara 2000, s. 145,196, 289, 321.

51 А. Özcan, Bostancı, TDV.IA, C 6, 308–309.

52 F. Emecan, Reşec paşa, 419.

53 Садашњи назив Хотина је Котун. Тај историјски градић с очуваним утврђењем налази се на десној обали Дњестра у западној Украјини, близу тромеђе с Молдавијом и Румунијом.

који се 1630. године помиње као царски мутеферика.⁵⁴ С принцем Гевхерхан 1624. године добио је ћерку Сафије, која је 1643. година удата за Абаза Сулејман-пашу, каснијег великог везира. Топал Реџеп-пашина супруга принцеза Гевхерхан умрла је на порођају 1630. године.⁵⁵

Намера султана Османа II да реформише јаничаре и тешко стање у престоници,⁵⁶ подстакли су их на нову побуну, у којој су 19. маја 1622. године убили султана, што је једини такав случај у османској историји и на престо поново довели малоумног Мустафу I (20.05.1622 – 10.09.1623).⁵⁷ Трагична смрт младог владара оставила је снажан утисак на савременике и ван Османског царства, надахнувши Ивана Гундулића да напише чувени еп *Осман*.

Топал Реџеп-паша је у време побуне био у Бурси и није био међу државним великодостојницима чије су главе или смену тражили јаничари, а као способан и поуздан заповедник, с морнаричким искуством, био је неопходан и новој влади. Због све учесталијих пљачкашких похода козака на западне обале Црног Мора, Топал Реџеп-паши је као петом везиру Порте додељено заповедништво над црноморском флотом. Након успеха у борби с козацима, у априлу 1623. године, као четврти везир постављен је за капудана, заповедника целе османске морнарице.⁵⁸

Исте године, у септембру, уследила је нова смена на престолу, на који је доведен једанаестогодишњи Мурат IV

54 MD 85, 337/346. У то време, мутеферика Ахмед поседовао је зеамет у кадилуку Сириштник, југозападно од Софије.

55 *Târih-i Na'îmâ*, С 3, 990.

56 Велике непогоде пратиле су владавину Османа II. Године 1618, Истанбул је тешко пострадао у разорном пожару и у великој епидемије куге. Зима 1620/21. године била је толико ледена и дуга, да се прелазило преко залеђеног мора у Босфору, што је све изазвало велику смртност и глад. Hüseyin Tügi, *Musibetnâme (Tahlil - Metin ve İndeks)*, Ankara, TTK 2010, 120–121; Mustafa Efendi Naima, *Târih-i Na'îmâ*, haz. M. İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, С 2, 459; İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, (Kültür ve Turizam Bakanlığı Yayınları, 1982, II, 349–350.

57 *Peçevi Tarihi*, II, 354–363.

58 F. Emecan, *Recep paşa*, 419.

(1632–1640) син Ахмеда I. Регент младог султана била је његова мајка Косем, која је била и мајка принцезе Гевхерхан. Тада је смењен и велики везир, па су остали чланови везирског већа уздигнути за по једно место.⁵⁹

У наредном периоду, трећи везир, капудан Топал Реџеп-паша је предводио флоту у Средоземном мору, решавао је династичке сукобе у Кримском ханату и поново се суочио с претњом козака, који су се толико осилили да су 1624. године чак продрли у Босфор и опљачкали Јеникој. Капудан је наредне године, у рану јесен, сачекао окупљање пленом натоварене козачке флоте, која је кренула пут домовине. Код Карахармана,⁶⁰ у близини делте Дунава, успео је да изненади козаке и потпуно уништи њихову флоту.⁶¹ После изузетног тријумфа, капудан Топал Реџеп-паша и османска флота дочекани су у Истанбулу топовским салвама с градских зидина и с највећим почастима, а на двору је одлучено да он убудуће борави у Истанбулу.⁶² Велика победа ублажила је очај због нове епидемије куге, која је харала од Египта до Беча, покосивши у Истанбулу око 140.000 људи.⁶³

Слава коју је стекао, подршка регенткиње, султаније Косем и све већи утицај међу јаничарима, омогућили су Топал Реџеп-паши да у наредном периоду постане најмоћнији човек у Царству. Уз помоћ јаничара, које је подбунио, уклонио је кајмакама и другог везира Порте и у јулу 1626. године преузео је његове дужности. Као кајмакам управљао је Истанбулом, био је задужен за контакте са страним амбасадорима, а у време одсуства великог везира водио је седнице Дивана. У том периоду велики везир је стално био одсутан, ратујући против Персије, или побуњеника–целалија у североисточној Анадолији. Војска је у то време била недисциплинована, па су и војни неуспеси били чести, а с

59 Исто.

60 Сада место Ваду у Румунији, јужно од делте Дунава.

61 У поморској бици код Карахармана потопљено је 70, и заробљено 172 шајке, као и 781 козак. *Târih-i Na'imâ*, II, s.578–580.

62 Исто.

63 Према проценама енглеског дипломате сер Томаса Роја било је чак 200 хиљада умрлих. S. White, *Osmanlı'da İsyân İklimi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.

њима и смене великих везира. Иако је на њега био ред да постане велики везир, Топал Реџеп-паша се пет и по година задовољавао службом кајмакама, што је у дворским круговима правдано очувањем реда у престоници. У том периоду, Топал Реџеп-паша не само да је утицао на избор великих везира, већ је потенцијалне супарнике слао у удаљене провинције, а кружиле су и гласине да је чак отровао једног од царских зетова.⁶⁴

Моћ коју је стекао могао је да угрози само млади султан, који је одрастајући све више настојао да сам доноси одлуке о вођењу Царства. У време избора великог везира 1628. године, султан је имао нешто мање од 16 година, па се кајмакам Топал Реџеп-паша потрудио да за великог везира буде изабран његов земљак, јаничарски ага Хусрев-паша. Тим избором се још више приближио јаничарима, а победоносни поход новог великог везира против целалија у североисточној Анадолији, само је још више учврстио његов положај. Ипак, сукоб је био неизбежан, јер је султана Мурата IV уместо очекиваног погубљења, помиловао вођу целалија и поставио га за босанског беглербега, а 25. октобра 1631. године сменио је великог везира Хусрев-пашу.⁶⁵

Топал Реџеп-паша је само као велики везир могао да сачува своју моћ и утицај, па је уз помоћ Хусрев-паше подбудио престоничке трупе и 10. фебруара 1632. године, султан га је поставио за великог везира. Тиме, међутим, сукоб није окончан, јер је султан наредио да се у Токату погуби Хусрев-паша, као изазвач побуне, што је на подстрек Реџеп-паше изазвало нову побуну у престоници, у којој су убијени сви најближи сарадници султана. Владар је упозорен да случајно не науди принчевима, и тек када их је извео пред побуњенике, они су напустили двор. Тада је именован и нови верски поглавар – шејхулислам, чиме су створени сви предуслови да уместо Мурата IV буде устоличен нови владар. Велики везир Топал Реџеп-паша постао је толико самоуверен, да је 18. маја сам одјахао у двор, не слутећи да га тамо чекају целати.⁶⁶ После

64 F. Emecan, *Recep paşa*, 420.

65 Исто.

66 Исто, 421. *Peçevi Tarihi*, II, 393-399.

његовог убиства, султан Мурат IV сурово се обрачунао с побуњеницима и почео сам да влада, започевши врло успешан период османске историје, у којем су поново освојени Багдад и Тебриз и враћен ред у све османске провинције.

слика 5: гроб
Рецеп-паше⁶⁷

слика 6: гроб
Сулејман-паше

слика 7: џамија у
Ускудару

Топал Реџеп-паша је сахрањен на азијској страни Истанбула, у делу Ускудара, названом по соколарима Доганџилар. Ту је вероватно већ постојао неки верски објекат чији је задужбинар био он, или неки његов близак рођак. Године 1677. на том месту је обновљена или изграђена и сада постојећа џамија Шехита Сулејман-паше, великог везира родом из Хисарџика код манастира Милешева.⁶⁸ У дворишту џамије и сада постоје два суседна гроба некадашњих великих везира, земљака, а можда и рођака (слике 5. и 6).

67 Текст на нишану: *Merhûm ve mağfûr Recep paşa Ruhuna el-Fatiha* – Покојни од греха ослобођени Реџеп-паша, за душу његову Фатиха [проучи]

68 Велики везир Сулејман-паша убијен је у побуни војске 1687. године и зато је проглашен за шехита. О личности великог везира Сулејман-паше и побуни у којој је страдао види опширније у: С. Катић, *Јеген Осман-паша*, Београд 2001, 61–75.

На крају рада поставља се питање шта је утицало да Жепљани забораве на свог великог везира, о којем је као траг остао само назив куле и поља Пашевина. Рецеп-пашино погубљење, конфискација имовине, уклањање обележја, као ни страх од најсуровијег османског султана Мурата IV, сигурно нису могли да затру сећање на њега. Ако се има у виду и изостанак било какве представе о настанку жепског моста, онда то указује на појаву „изгубљене прошлости”, карактеристичну за крајеве који су запустели у време Бечког рата (1683–1699), услед великих миграција и страдања становништва обе конфесије. Таква судбина очито је задесила Жепу, вероватно 1688. године, током хабзбуршког освајања и устанка у Старом Влаху, када су на ширем подручју Вишеграда вођене сурове борбе.⁶⁹

Да су претпоставке о дисконтинуитету становништва основане потврђује и сјајан етнографски рад Марија Петрића о пореклу становништва области Жепе.⁷⁰ Из њега се види да се почетком шездесетих година 20. века само 5% становништва изјаснило као староседелачко, док су остали били досељеници из Угарске, северне Црне Горе, Србије, Санцака и околних крајева. И староседеоци су, међутим, скоро извесно били досељеници, који су се само први населили у ратом опустошену Жепу. Као пример може да послужи најраспрострањенији род у Жепи Куловац, чији чланови истичу да су пореклом најстарији, што им признају и остале породице.⁷¹ Да су Куловци живели у Жепи пре Бечког рата (1683–1699), сасвим је сигурно да би сачували сећање на власника куле, јер је од његове смрти до почетка тог великог ратног сукоба прошло само пола века.

69 Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци 1927, 133; Д. Бојанић, *Западна Србија у аустро-турском рату 1683–1699. године*, Историја Титовог Ужица, Т. Ужице 1989, 216–217; С. Катић, Д. Булић, „Старовлашке нахије Бобољ и Остатија (15–18. век),” *Историјски часопис* 70 (2021) 229–230.

70 М. Petrić, *Porijeklo Stanovništva Žepe*, Posebni otisak Glasnika Zemaljskog muzeja, etnologija, Sarajevo 1964.

71 Исто.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ - LIST OF REFERENCE

Архиви - Archives

Баšbakanlık Osmanlı Arşivi:

Tapu Tahrir defterleri (TT): TT 18; TT 24; TT 56; TT 57; TT 144; TT 164; TT 978; TT 983; TT 1014

Mühimme defteri (MD): MD 85

Извори - Primary sources

82. Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet - Transkripsiyon - İndex ve Tıpkıbasım> Ankara 2000.

Aličić, Ahmet *Sumarni popis Sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, Mostar 2008.

Michel, Robert, *Fahrten in den Reichslanden, Bilder und Skizzen aus Bosnien und der Hercegovina*, Wien - Leipzig, 1912.

Mustafa Efendi Naima, *Târih-i Na'imâ*, haz. M. İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604.godine, obradila S. Buzov, priredila L.Gazić, sv. II, Sarajevo 2000.

Peçevi, İbrahim, *Peçevi Tarihi*, II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, (Kültür ve Turizam Bakanlığı Yayınları, 1982.

Renner, Henrik, *Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko, putovanja Henrika Rennera*, prevod I. Velikanović, Mitrovica 1900.

Стојановић, Љубомир, *Стари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци 1927.

Tugi, Hüseyin, *Musibetnâme (Tahlil - Metin ve İndeks)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.

Карте

Ђенералштабне карте (ЂК) Краљевине Србије, 1: 75.000, 1894. година.

Karte 1: 25.000, Vojnogeografski institut, drugo dopunjeno izdanje 1974. godine.

Литература - Secondary sources

Бојанић, Душанка. *Западна Србија у аустро-турском рату 1683-1699. године*. Историја Титовог Ужица. Т. Ужице, 1989.

Гојковић, Милан. *Стари камени мостови : анатомија, патологија,*

- заштита, санација, конзервација*. Београд. 1989.
- White, Sam. *Osmanlı'da İsyân İklimi*, Alfa Yayınları, İstanbul. 2012.
- Emecan, Feridun, Recep Paşa, Topal, *Osmanlı sadrazamı, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi (gözden geçirilmiş 3. basım)*, Ankara 2019, EK-2. С., 419–421.
- Emecen, Feridun. *Yünus Paşa, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul 2013, С 43, 608–610.
- Катић, Срђан. *Јеген Осман-паша*. Београд, 2001.
- Катић, Срђан и Дејан Булић. „Старовлашке нахије Бобољ и Остација (15–18. век)”. *Историјски часопис* 70 (2021): 213–249.
- Kosanović, Dejan. „Корач блага од Благая или ископавано из заборавља један стари филм”. *Hrvatski filmski ljetopis* 35 (2003): 164–167.
- Kreševljaković, Hamdija. *Kule i odžaci u Bosni i Hercegovini*. Zemaljski завод за заштиту споменика културе и природних ријеткости N. R. Bosne i Hercegovine, 1954: 71–86.
- Petrić, Mario. *Porijeklo Stanovništva Žepe*. Posebni otisak Glasnika Zemaljskog muzeja, etnologija. Sarajevo, 1964.
- Özcan, Abdülkadi. *Bostancı, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, С 6. İstanbul. 1992: 308.
- Husić, Aladin. *Devşirme u Bosni (o regrutaciji Bosanaca u janjičare)*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, 2023.
- Čelić, Džemal i Mehmed Mujezinović. *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 2. izd. Sarajevo, 1998.

Srđan Katić

GRAND VIZIER TOPAL RECEP PASHA AND HIS BRIDGE ON THE ŽEPA RIVER

Summary

The village of Žepa is located in eastern Bosnia. The river of the same name flows through it, cutting through a gorge before flowing into the Drina River. The village is known for one of the most beautiful single-arch stone bridges, which Nobel laureate Ivo Andrić immortalized in his renowned short story, "The Bridge on the Žepa".

Žepa is also home to the tower of a certain Recep Pasha, which has been declared a national monument. The village also once had an old mosque, which—based on its dimensions (16 x 16 meters)—was among the largest in Bosnia. Apart from unsubstantiated assumptions, the identity of the builders and the dates of construction for any of these structures remain unknown. It is, however, certain that the builder held one of the highest offices in the Ottoman Empire and that he originated from Žepa.

Recently discovered documents in the Ottoman archives in Istanbul support this assumption. These reports are from the years 1630 and 1631 detailing the robbery of the vizier's palace in the village of Žepa, carried out by a band of robbers consisting of four Muslims and four Christians from the Užice region. Beyond their narrative intrigue, these records serve as valuable historical testimony regarding the origins of kaymakam Topal Recep Pasha, who would ascend to the position of Grand Vizier the following year, in 1632. Topal Recep Pasha maintained a family *saray* in Žepa, where his nephews resided—clear evidence that he was native to the village. The so-called tower of "a certain" Recep Pasha was, in fact, his own.

In an effort to connect Žepa with major transportation routes, Recep Pasha commissioned the construction of a road through the village. This road, connected by a ferry at Stari Brod, linked both banks of the Drina River and greatly facilitated travel across Mount Tara. Along this route, he built the renowned bridge at the confluence of the Žepa River, as well as another bridge near the river's source. The latter was constructed using stone blocks identical to those used in his tower. It is also likely that only someone of his rank and influence could have commissioned the construction of such a monumental mosque in Žepa.

Recep was born in the **1580s** in the **Muslim village of Žepa**, which had about 80 houses. It is possible that he entered the Ottoman court through the *devşirme* system, which by that period had begun to include the conscription of Muslim youths. However, given the presence of other distinguished courtiers from Žepa in the late 16th and early 17th century, it is more plausible that he arrived at the court through their patronage. From 1616 onward, Recep Pasha's rise through the ranks is well

documented: from *bostancıbaşı*, to commander of the navy, to *kaymakam* (governor) of Istanbul, and finally to the esteemed position of Grand Vizier—a role he held until his execution in 1632. He was laid to rest in the *Doğancılar* district of *Üsküdar*, an area named after the imperial falconers.

Keywords: Ottoman Empire, 17th century, *bostancıbaşı*, *kapudan*, *kaymakam*, Grand Vizier, tower, bridge, mosque, Ivo Andrić

